

же сучасна цивілізація виробити нові ціннісні установки, які об'єднують суспільство, знайти нові духовно-моральні підстави, які забезпечать сталий розвиток не тільки сучасних, а й майбутніх.

Духовний, науковий і творчий потенціал космізму, його оптимістичний погляд на майбутнє, роблять його привабливим для наших сучасників. Питання, що були осмислені в рамках космізму допомагають кардинально змінити уявлення про майбутнє суспільного розвитку. Погляди космістів розкриваються через категорії всезагальності, універсальності, цілісності і стають домінуючими в глобальній ідеології не тільки ХХ, а й ХХІ століття. Розповсюдження глобальних проблем на всі сфери життєдіяльності людини визначила значимість ідей космізму в розумінні перспектив майбутнього світогляду.

Отже, космізм виступає як міцна основа сучасного світогляду, методологічний орієнтир науково-практичної діяльності вчених при вирішенні глобальних проблем сучасності. Сукупність світоглядних питань, що були запропоновані космістами, їх актуальність та значимість для сучасного суспільства дає підстави визначити цей напрямок як перспективну глобальну ідеологію, здатну дати цікаві ідеї, показати нові способи вирішення сучасних екологічних, етичних, аксіологічних проблем.

Список літератури

1. Дротянко Л. Український контекст філософії космізму [Електронний ресурс]. / Л. Дротянко. – Режим доступу : <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Culturology/uvuk/Cosmo>

2. Вернадский В. Размышления натуралиста / В. Вернадский. – М.: Наука, 1988. – 520 с.

3. Ласло Э. Макросдвиг / Э. Ласло. – М.: , 2004. – 208 с.

4. Історичний новий Порядок денний у галузі сталого розвитку одностайно прийнятий 193 державами-членами ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyitsentr/news/3579-2015-09-28-12-06-08-istorichniy-noviy-poryadok-den>.

5. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І. Ю. М'язова. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2008. – С. 4.

6. Осипова Г. Культура і діалог культур у контексті глобалізації. [Електронний ресурс]. / Г. Осипова, Н. Садовська. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=66888

7. Тер-Минасова С. Война и мир языков и культур / С. Тер-Минасова. – М.: Слово, 2008. – 344 с.

8. Данильян О. Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку [Електронний ресурс] / О. Данильян, О. Дзьобань – Режим доступу: <http://fil.nlu.edu.ua/article/download/109668/104660>

9. Кошетар У. Самоідентифікація локальних цивілізацій в умовах глобалізаційних процесів / У. Кошетар // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ, 2017. – № 1 (25). – С. 58.

10. Ороховська Л. Особливості етнічної самобутності та ментальності цивілізацій у контексті систем медіа культури сходу та заходу / Л. Ороховська // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ, 2016. – № 1(23). – С. 29.

T.A. PODA

ДИАЛОГ КУЛЬТУР КАК БАЗИС ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА (НА ОСНОВАНИИ ФИЛОСОФИИ КОСМИЗМА)

В статье автор показывает универсальный характер идей космизма и анализирует возможность их применения для решения современных проблем человечества. Выявлено, что совокупность мировоззренческих вопросов, предложенных космистами, их актуальность и значимость для современного общества позволяет определить это направление как перспективную глобальную идеологию, способную дать прогрессивные идеи, показать новые способы решения экологических, этических, аксиологических проблем.

Ключевые слова: культура, диалог культур, космизм, глобализация, глобальные проблемы человечества

T. PODA

DIALOGUE OF CULTURES AS A PRINCIPLE FOR HUMAN DEVELOPMENT (ON THE BASIS OF PHILOSOPHY OF COSMISM)

In this article, the author attempted to show the universal nature of the ideas of cosmism and to analyze the possibility of their application for solving modern problems of mankind. It is revealed that the set of ideological questions offered by the cosmists, their relevance and significance for modern society gives grounds to define this direction as a perspective global ideology capable of giving interesting ideas, to show new ways of solving modern ecological, ethical, axiological problems.

Key words: culture, dialogue of cultures, cosmism, globalization, global problems of mankind

УДК 291.11

О.М. Сідоркіна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ДУХОВНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті розглядаються основні методологічні підходи аналізу структурно-динамічних процесів, що відбуваються у духовному просторі сучасності. Показується специфіка сучасного стану суспільної свідомості. Обґрунтовується гносеологічне значення діалектичного закону заперечення заперечення в його конструктивній формі зняття протилежностей.

Ключові слова: діалектика, розвиток, цивілізація, заперечення заперечення, історизм, духовний простір, система, інформація, методологія.

Вступ

Сучасний етап розвитку світового суспільства супроводжується кардинальними перетвореннями в усіх сферах суспільного життя, що висуває низку

проблем соціального, економічного, політичного та культурного характеру, вирішення яких потребує комплексного врахування матеріальних та духовних чинників розвитку. Тому серед багатьох якісно нових

процесів та явищ, які сьогодні розгортаються, важливе значення мають зміни в духовному житті людини. Духовна складова суспільства, духовний простір суспільства, відображаючи процеси в матеріальній сфері і одночасно впливаючи на соціальні умови життя, набули загального характеру нестійкості, суперечливості та концептуального розмаїття, надаючи відповідних імпульсів усій соціальній системі.

Аналіз досліджень і публікацій

Зазначена проблематика стала об'єктом уваги суспільствознавчих наук, які досліджували її з погляду власної методології та предметного поля. При цьому ми спиралися на теоретичний доробок аналізу духовних і соціальних процесів, представлений у працях С. Кара-Мурзи, С. Кримського, М. Мамардашвілі, А.Дж. Тойнбі, А. Фурсова та багатьох інших вітчизняних і зарубіжних дослідників [2; 3; 4; 5; 6; 7; 9].

Постановка завдання

Незважаючи на те, що широке коло питань, пов'язаних з різноманітними процесами в межах духовного простору суспільства, знайшли своє відображення в науковій літературі, об'єктивна складність змістових характеристик та зовнішніх їх форм прояву в суспільстві, плюралізація дослідницьких підходів зумовлюють необхідність їх подальшого соціально-філософського осмислення.

Потребують більш ґрунтовного дослідження питання аналізу складних процесів у сучасному духовному просторі України, їхні зв'язки з аналогічними процесами в інших суспільствах, взаємовплив ідейних парадигм і ментальних конструкцій, зростання значення цих парадигм у житті сучасного суспільства в контексті з'ясування місця ідейних уявлень у структурі суспільної свідомості, а також зв'язку процесів розвитку духовного простору з основними заходами і принципами соціального життя і соціальної практики. Практичне значення таких досліджень полягатиме у пошуку ефективних шляхів вироблення оптимальної моделі суспільних відносин, подолання гострої конфліктності та загальної гармонізації суспільного життя.

Необхідною умовою для цього, на нашу думку, є використання відповідної теоретико-методологічної бази та засобів, які б поєднували в собі необхідність широкого урахування певного способу життя та закономірностей формування суспільної свідомості. Саме сукупність зазначених проблем зумовлює необхідність поглибленого дослідження зазначених питань.

У зв'язку з цим, метою статті є розгляд основних методологічних підходів щодо аналізу структурно-динамічних процесів, що відбуваються у духовному просторі сучасності.

Основна частина

Проблема пошуку духовних орієнтирів існування людства стає все більш нагальною, що уможлиблює розширення світогляду людини від раціонально-прагматичної зацікавленості до духовно-трансцендентних сенсів існування, що породжує потребу соціально-філософського осмислення процесів, що відбуваються у сучасному духовному просторі.

В історичному аспекті процеси в межах духовного простору істотно впливали на перебіг відповідних

процесів суспільного розвитку загалом. Специфічні ідейні, світоглядні, морально-етичні, релігійні традиції, акумульовані у структурі духовного простору, завжди сприяли або, навпаки, ставали на заваді подальшому розвитку соціальних структур, міжкультурному спілкуванню та вирішенню загальнолюдських проблем на основі міжцивілізаційної взаємодії. Тому процеси і тенденції духовного простору в різні історичні періоди демонструють як позитивні, так і негативні аспекти свого соціального прояву.

Основними відправними моментами подальшого аналізу є констатація таких явищ у сучасному духовному просторі, як суперечливість, причому суперечливість гостро конфліктного характеру, який має низку ознак тупикового розвитку подій. Це має зв'язок із такими традиційними філософськими поняттями, як розвиток, суспільний прогрес та його критерії, принцип історизму, закони діалектики, а також питаннями закономірностей міжцивілізаційної взаємодії різноякісних елементів соціуму. На нашу думку, необхідний крок у розуміння суті процесів, які відбуваються сьогодні у суспільстві, пояснення причин його нинішнього духовного стану, а також пошук вірогідних шляхів подолання кризових ситуацій, повинен включати в себе визначеність з науково-методологічними підходами аналізу проблеми, оскільки від вибору відповідної методології дослідження залежить коректність наукових висновків і правильність практичних рекомендацій. У даній же ситуації соціальної кризи і конфліктів адекватна лінія соціальних дій здатна відвернути гуманітарну катастрофу.

У процесі аналізу трансформаційних змін, які відбуваються в духовному просторі сучасного суспільства, теоретико-методологічною основою дослідження є використання системного та діалектичного підходів.

Діалектичний підхід до аналізу суспільних і духовних явищ ґрунтується на розумінні діалектики як загальної теорії розвитку всього сущого, яка адекватно відображає його еволюцію у своїх законах, категоріях та принципах [8, с. 234]. Усе різноманіття явищ і процесів природи, суспільства і мислення, попри їхні відмінності внутрішньо пов'язані необхідними прямими чи опосередкованими зв'язками і є взаємообумовленими. Тобто, діалектика відображає особливості розвитку навколишнього світу як загальної його властивості і найважливішої ознаки, а також загальний спосіб пізнання дійсності. При цьому джерелом розвитку виступає діалектична суперечність, яка призводить врешті до кількісних і якісних змін соціальних систем.

Для нашого аналізу найважливіше значення має застосування гносеологічних можливостей діалектичного закону заперечення заперечення. Але те заперечення, яке є необхідною умовою розвитку, виступає як діалектичне заперечення, що кардинально відрізняє його від того різновиду заперечення, яке покладає край розвитку будь-якого об'єкта або явища. Тому згідно з діалектичним розумінням розвитку, жодна попередня стадія не повторюється повністю у стадіях наступних, хоча наступні стадії розвитку вміщують у собі в істотно зміненій формі низку рис попередньої стадії. Усілякий розвиток характеризується не періодичним поверненням до

вихідних точок, не механічним рухом по колу, не повною відсутністю будь-чого спільного між наступними стадіями, не рухом по прямій лінії, а таким безперервним породження нового, за якого завжди залишається те, що відтворює попередні стадії, яке має вигляд висхідного руху за спіраллю [8, с. 158].

У практичному плані звернення до історичного досвіду є наявність двох основних видів заперечення. Першим з них є «зняття», яке передбачає, окрім заперечення перешкод для подальшого розвитку, збереження позитивного змісту того, що підлягає на даний момент запереченню. Інша альтернатива заперечення – це тотальне деструктивне заперечення, суть якого полягає у тенденції до повного знищення того, на що воно спрямоване (це може бути інша культура, інша цивілізація, або навіть власна минала історія тієї соціальної системи, яка здійснює заперечення).

Вірогідність того, що реакція на міжкультурні взаємодії і контакти може набути рис деструктивного заперечення, залежить від багатьох чинників, насамперед від рівня розвитку взаємодіючих культур, існуючої культурно-ментальної традиції, соціально-економічного становища, історичного місця соціуму в попередніх міжкультурних взаємодіях, нарешті, пануючою ідеологією.

Тут, у якості показового прикладу, можна навести історичний досвід деяких країн Латинської Америки, в яких відбуваються складні, але ще далеко не завершені процеси синтезу автохтонних індіанських та колоніальних іспанських та метисних культур.

В якості яскравого історичного прикладу може слугувати ідеологія секти Такі Онкон, яка отримала поширення у Андському регіоні серед місцевих індіанців у середині XVI ст. і діяльність тісно пов'язаної з антиіспанським рухом Тіту Кусі. Адепти цієї секти намагалися розробити альтернативу духовній якості іспанців, стверджуючи, що різні культури є породженням різних богів, знаходяться у стані протиборства між собою, яке повинно закінчитися перемогою індіанської культури [11, с. 101]. Взаємодія тут, при наявності моменту зв'язків, має негативний характер.

У новітні часи, не дивлячись на об'єктивні процеси зближення різних соціально-етнічних категорій місцевого населення, тривале нерівноправне їх положення у соціально-економічній структурі андських країн (привілейоване становище креолів та пригнічене індіанців, в основі якого покладено в тому числі расові відмінності), зумовило зворотню реакцію на їхнє пригнічене становище у вигляді зародження кризових релігійних культів та політичних ідей. Ідеологія секти спрямована на усвідомлення своєї індіанської сутності, надихає на надію на історичний реванш, при цьому без розбору гуманності пропонованих засобів. Прикладом цього є погляди активних діячів індіанського руху болівійця Фаусто Рейнаги та перуанця Сатурніо Уіллі, які повністю заперечували не лише будь-яке співробітництво, але й взагалі взаєморозуміння між індіанцями та метисами [1, с. 179]. Це при тому, що дуже часто саме з середовища перуанців і болівійців мішаного походження вийшла найбільша кількість симпатиків і прибічників індіанських народів, але і тут траплялися випадки, коли деякі з представників метисної інтелігенції, світоглядно і психологічно

ототожнюючи себе з індіанською культурою, самі займають позиції повної непримиренності по відношенню до інших метисів.

З точки зору цивілізаційного підходу відбувається процес відродження давніх індіанських традицій, в рамках подолання явища псевдоморфозу, коли більш творча цивілізація змушена зовнішньо підпорядкуватися більш потужній і прийняти її культурну матрицю, але через деякий час давні, пригнічені архетипи закономірно проявлять себе у реальності [7].

З іншого боку, розвиток перуанського соціуму одночасно демонструє інший вид заперечення, до якого все більше схиляється патріотично мисляча інтелігенція андських країн – це поступова духовно-психологічна індеанізація суспільства, усвідомлення все більшою кількістю перуанців індіанського початку в собі, гордість за належність до індіансько-метисного народу з глибокими історичними традиціями, що дозволить по-справжньому добитися духовної свободи [1, с. 180].

Отже, перша із зазначених тенденцій заперечення закономірно здатна призвести тільки до кровопролиття і жахів громадянської війни, тоді як друга – альтернативна тенденція заперечення у вигляді «зняття» – дає можливість суспільству успішно подолати серйозні кризові явища і досягти нової якості життя. Відносно поняття «розвитку» діалектика як вчення про найзагальніші закони змін і розвитку у природі, суспільстві і мисленні розглядає насамперед три основні питання: особливості, які відрізняють розвиток від будь-яких інших змін; джерела розвитку та форми, у яких здійснюється будь-який розвиток [8, с. 144].

У зв'язку з цим, необхідно розглянути пізнавальне значення системного підходу, а також принципів історизму та міжцивілізаційної взаємодії.

Процес суспільного розвитку являє собою послідовну зміну його різних історичних фаз та етапів, які розглядаються як історичні періоди. Таким теоретичним відображенням історичного процесу є принцип історизму. Він передбачає не тільки аналіз зміни подій, але й дослідження сукупності відносин і зв'язків, які виникають в процесі зміни стадій історичного розвитку, що дозволяє розуміти кожне наступне суспільство як більш складну і багатоманітну систему. Також для принципу історизму характерним є всебічне вивчення явища з точки зору його конкретно-історичної специфіки, яка відповідає місцю і часу свого існування, а розгляд будь-якого явища без урахування конкретно-історичних умов закономірно призводить до ідеалізацій, спотворення історичної реальності, а також до теоретичних і, відповідно, практичних помилок.

Принцип системності організації суспільних явищ і процесів тісно пов'язаний з діалектичним підходом та ґрунтується на ньому. Згідно з цим підходом, суспільство загалом і його духовний простір, зокрема, виступають як самокеровані автономні системи. Такі системи мають багаторівневий характер, де кожний нижчий щабель або рівень керується більш високим рівнем. У ході розвитку систем ускладнення їхня організація з часом досягає такої межі, коли для їх подальшого стабільного функціонування необхідним є виникнення нового рівня управління та нової якості керо-

ваності. Оскільки процес управлінських взаємодій завжди здійснюється за допомогою інформації, з виникненням нових системних рівнів виникають і нові рівні інформації, при цьому роль і значення раніше існуючих та сформованих рівнів істотно змінюється. Але треба зауважити, що ці попередні складові системи не заперечуються повністю, а лише тим чи іншим чином трансформують свої функції, пристосовуючись до нової якості системи і забезпечуючи таким чином її стійкість, виживання та подальший розвиток.

Тобто, в межах класичної системи з її основними параметрами і характеристиками, виокремлюються підсистеми різного рівня і підпорядкування, які виступають у ролі керуючих або керованих (підпорядкованих) підсистем. При цьому кожна зріла завершена система знаходиться у постійній взаємодії із іншими системами різного ступеня еволюційного розвитку, складності та прогресивності, які по відношенню до неї мають зовнішній характер і відповідні засоби впливу (взаємодії). Різноманіття прямих і зворотних зв'язків ці системи знаходяться у постійній взаємодії між собою і оточуючим середовищем (міжсистемні взаємодії). Саме вивчення зв'язків і взаємодій дозволяє зрозуміти особливості функціонування складних систем. Ізольоване вивчення окремих частин і елементів складних систем не дозволяє досягнути правильного розуміння цілого, оскільки при цьому не враховується інформація про внутрішні зв'язки і взаємодії, які створюють так званий синергетичний ефект. Суть його полягає у набутті окремими елементами системи нових якостей від взаємодії між собою, які не можуть з'явитися при простому сумуванні цих елементів, а проявляються лише при їхній взаємодії в межах більш крупної системи.

Найважливішим моментом, на який потрібно звертати дослідницьку увагу при вивченні процесів у духовному просторі, це аналіз взаємодії духовних і соціальних систем різного рівня розвитку (складності, прогресивності) та умови розвитку самих систем, які б забезпечували максимальну «якість» структурних переходів і трансформацій.

Як видно, діалектичний характер функціонування будь-яких систем, у тому числі систем соціальних, робить використання системного підходу до аналізу процесів у духовному просторі суспільства досить продуктивним, причому його конструктивність зберігає своє значення також у разі аналітичних в рамках цивілізаційного підходу, аналізу культурних взаємодій, проблем духовного синтезу результатів взаємодії різнотипних суспільств.

Висновки

Отже, у дослідженні процесів, які відбуваються у сучасному духовному просторі, важливу роль відіграють методологічні засади. Теоретико-методологічна база повинна поєднувати в собі необхідність широкого урахування певного способу життя та закономірностей формування суспільної свідомості. У процесі аналізу трансформаційних змін, які відбуваються в духовному просторі сучасного суспільства, з урахуванням його гостро суперечливого та конфліктного характеру, теоретико-методологічною основою дослідження є використання системного та діалектичного підходів, а також принципу історизму та цивілізаційного підходу. Ключову роль відіграє використання гносеологічних можливостей діалектичного закону заперечення заперечення, причому того виду заперечення, який передбачає заперечення у формі «зняття» протилежностей, що дозволить вивести вектор розвитку суспільної системи із глибокої кризи на шлях гармонії.

Практичне значення таких досліджень полягає у пошуку ефективних шляхів вироблення оптимальної моделі суспільних відносин, подолання гострої конфліктності та загальної гармонізації суспільного життя.

Список літератури

1. Гончарова Т. Они ждут возвращения Пачакути / Т. Гончарова / Три каравеллы на горизонте / Сост. А. Гришин. – М.: Междунар. Отношения, 1991. – С. 175-198.
2. Дротянко Л.Г. Специфика методологических засобів науки в процесі її інформатизації / Л.Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2016. – № 1. – С. 11-16.
3. Кара-Мурза С.Г. Евроцентризм – эдипов комплекс интеллигенции / С.Г. Кара-Мурза. – М.: Изд-во Экмо, 2002. – 256 с.
4. Кара-Мурза С.Г. Идеология и мать ее наука / С.Г. Кара-Мурза – М.: Изд-во Эксмо, 2002. – 256 с.
5. Крымский С.Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации / С.Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21-28.
6. Мамардашвили М. Другое небо / М. Мамардашвили // Три каравеллы на горизонте / Сост. А. Гришин. – М.: Междунар. Отношения, 1991. – С. 37-58.
7. Тойнбі А.-Дж. Постигание истории / А.-Дж. Тойнби. – [пер. с англ.] – М.: Прогресс, 1991. – 736 с.
8. Философия. Основные идеи и принципы: Попул. Очерк / А.И. Ракитов, В.М. Богуславский, В.Е. Чертихин, Г.И. Эзрин. – М.: Политиздат, 1985. – 368 с.
9. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2000. – 624 с.
10. Фурсов А. На пороге глобального хаоса. Битва за будущее. / А. Фурсов, С. Правосудов (ред.). – М.: Книжный мир, 2015. – 288 с.
11. Шемякин Я. Как история становилась всемирной / Я. Шемякин / Три каравеллы на горизонте / Сост. А. Гришин. – М.: Междунар. Отношения, 1991. – С. 88-115.

Сидоркина Е.Н.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ДУХОВНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА

В статье рассматриваются основные подходы анализа структурно-динамических процессов, происходящих в духовном пространстве современности. Показывается специфика современного состояния общественного сознания. Обосновывается гносеологическое значение диалектического закона отрицания отрицания в его конструктивной форме снятия противоречий.

Ключевые слова: диалектика, развитие, цивилизация, отрицание отрицания, историзм, духовное пространство, система, информация, методология.

E. Sidorkina

METHODOLOGICAL BASES OF RESEARCH OF MODERN SPIRITUAL-INFORMATION SPACE

In this article, the main approaches to the analysis of the structural and dynamic processes occurring in the spiritual space of our time are examined. The specifics of the current state of public consciousness are shown. The epistemological significance of the dialectic law of negation of negation is substantiated in its constructive form of removing contradictions.

Key words: dialectics, development, civilization, negation of negation, historicism, spiritual space, system, information, methodology.